

УДК 37.015.31.091.4: 172.15

АЛЛА ХОМЕНКО*(Полтава)***НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ
М. Д. ЛЕОНТОВИЧА**

Проаналізовано проблему національного виховання особистості у педагогічній спадщині М. Д. Леонтовича, обґрунтовано необхідність відродження ціннісно-змістовного духовного потенціалу національного музичного мистецтва у сучасній творчій художній діяльності школяра. Розкрито сутність та шляхи використання педагогічної спадщини М. Д. Леонтовича у контексті сучасного естетичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: *М. Д. Леонтович, національне виховання, особистість, учитель, учень, художня творча діяльність.*

Активізація культуротворчого процесу в Україні й загалом у світі, стратегія відродження національної культури диктує необхідність нагального розв'язання комплексу завдань, які стосуються засвоєння та творення молодим поколінням духовних надбань нації, зокрема національного музичного хорового мистецтва. Освіта і виховання є найважливішими компонентами культури певного етносу, яка в усьому світі розвивається національними шляхами.

Виховання особистості дитини є процесом "входження" в духовно-ціннісний світ культури рідного народу, його національного духу. Педагогічна наука доводить, що справжнє виховання є глибоко національним за сутністю, змістом, характером та історичним покликанням. Адже народ, нація є системою різноманітних природних, психічних, історично обумовлених ознак "тіла, душі й розуму" (К. Д. Ушинський) – психології, характеру, інтелекту певної культурно-історичної спільноти людей. *Національна система виховання* – це історично зумовлена і створена народом система поглядів, переконань, ідеалів, а також традицій, звичаїв, обрядів, практичних дій, спрямованих на виховання підростаючих поколінь у дусі культурно-історичної спадщини, духовності певної нації. Національне є першоосновою загальнолюдського, його складником. Виховний ідеал певного народу завжди витворений на основі національних традицій, народної творчості, народного епосу, народного фольклору [4, с. 323]. Звернення до джерел національного виховання, а саме унікальних творів народного музичного мистецтва, дозволяє формувати національну само-

свідомість дитини, сприяє процесу відродження і розвитку національно-культурних традицій, створенні довгострокової національної стратегії виховання, пошуку шляхів та засобів подолання духовної кризи сучасного суспільства.

Саме в цьому контексті є неоціненним вивчення, збереження і поширення педагогічної спадщини видатних вітчизняних педагогів, витоки творчості і педагогічної діяльності яких ґрунтуються на народному мистецтві. Микола Дмитрович Леонтович (1877-1921) – унікальна постать світової та української культури початку ХХ століття, в історію якої він увійшов як палкий шанувальник і натхнений поет рідної пісні, як незрівняний майстер її художнього перетворення і збагачення. Один із засновників української національної композиторської школи, він є класиком української музики – видатним всесвітньо ушлявленим майстром хорових мініатюр, створених на основі кращих зразків української народної пісенності, диригентом і музично-громадським діячем, талановитим педагогом, який усе своє життя віддав важливій справі естетичного виховання дітей і дорослого населення. Вічний учитель як педагог і вічний учень як митець, співець краси подільської землі залишив неперевершену творчу педагогічну спадщину для нащадків української культури.

Історико-ретроспективний аналіз наукових праць свідчить, що життя і діяльність ушлявленого композитора були предметом наукових пошуків таких учених, як М. Гордійчук, В. Д'яченко, А. Завальнюк, Л. Іванова, Н. Кріль, С. Орфев, С. Панкратьєв, Г. Тарасюк. У дослідженнях висвітлюється життєвий шлях М. Д. Леонтовича, аналізується його композиторська та громадська діяльність. Захищено дисертаційне дослідження Л. Івановою "Педагогічна спадщина М. Д. Леонтовича" (1983 р.). Віддаючи належне ґрунтовним результатам цих наукових розвідок, зазначимо, що досягнення молодим поколінням найкращих зразків національного мистецтва засобом його практичного відтворення має неоціненне значення для становлення національної самосвідомості особистості, її національної ідентифікації.

Тому метою нашого дослідження є обґрунтування значення педагогічної спадщини М. Д. Леонтовича для формування національної самосвідомості дитини засобами народного музичного мистецтва, організації практичної музичної діяльності дітей у контексті сучасного естетичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Понад двадцять років працював Микола Дмитрович на педагогічній ниві. Доля складалася так, що йому довелось викладати різні навчальні дисципліни – українську та російську мови, географію, математику. Проте тільки там, де йшлося про музику та хоровий спів, він був у рідній стихії. Саме про викладання музики в школі він написав кілька методичних робіт, які не втратили актуальності й у наш час. Любов до музики, до народної пісні спонукала до того, що де б не працював Микола Дмитрович, він одразу починав організовувати хори, оркестри, музичні гуртки. Проте його педагогічна спадщина органічно пов'язана з музичною, тому висвітлення значущості педагогічних знахідок, на нашу думку, повинно здійснюватися тільки на основі знання його композиторської діяльності.

М. Д. Леонтович збагнув "таємниці" народної поезії і мелосу та відчув дух народної творчості в такій мірі, як ніхто інший до нього. Особливістю творчого методу Леонтовича є те, що основним своїм завданням він ставив розкриття в музиці внутрішнього змісту поетичного тексту пісні, розвитку її сюжетів і образів. Це є надзвичайно важливим для дитячого сприймання, розуміння і

відтворення народної пісні, що впливає на почуття і волю дитини, її мислення і дозволяє переживати розмаїття почуттів – від задоволення, любові, співчуття – до сміливості, відваги, мужності. У цьому контексті мистецтво репрезентує систему ментальних цінностей народу і виступає чинником розвитку душовності особистості дитини.

Ім'я композитора стало відоме широкому загалу музикантів та любителів музики в 1916 році, після блискучого виконання "Щедрика" студентським хором Київського університету під керівництвом видатного хорового диригента і композитора Олександра Кошиця (1875-1944). "Щедрик" – то не розкладка пісні, то самоцінний музичний твір, який осяяно променем генія і який вартий зайняти і займає не останнє місце в світовій музичній літературі", – писав відомий український композитор П. Козицький (1893-1960) [2, с. 173].

Народний оригінал "Щедрика" належить до найстаріших зразків українського фольклору. У пісні оспівується радість творчої праці, висловлюється побажання добробуту, родинного щастя. Початок хору – ніжне соло сопрано, як щebetання ластівки, але це не звукозображення, а саме образ ластівки, як символ весни та всього доброго, радісного, що пов'язане з новим роком, з приходом весни, адже в давнину у слов'ян рік розпочинався з 1 березня. Це одноктово мелодія, чотири звуки в обсязі малої терції, проводиться по черзі у всіх голосів, оплітається блискучими підголосками, створюючи єдину емоційну хвилю з прекрасними і логічними динамічними відтінками. Тонке знання вокальної інструментовки дозволило створити Леонтовичу геніальну хорову мініатюру, яка закінчується з тієї ж чотиризвукової поспівки, з якої й розпочалася. Важко назвати в українській хоровій літературі інший твір, в якому б із такою силою були поєднані змістовність, художність і майстерність.

Виконання цього хорового шедевра викликає у дитини радість, відчуття краси гармонії звуків, захоплення, що дозволяє накопичувати власний естетичний досвід, вдосконалювати естетичні смаки, урівноважувати почуття і обглароджувати душу.

Потрібно зазначити, що музична спадщина М. Д. Леонтовича містить обробки народних пісень, більшість із яких важко назвати обробками в їх традиційному розумінні. Скоріше це глибоко оригінальні твори, хорові мініатюри на матеріалі народних пісень, прекрасні шедеври, які житимуть, скільки існуватиме українська нація і її музична культура, адже такі хори, як "Дударик", "Щедрик", "Пряля", "Піють півні", "Котилася зірка", "Козака несуть" та багато інших, – це розгорнуті й глибокі за змістом хорові твори.

Аналіз обробок народних пісень дає підставу стверджувати про створення видатним композитором нових форм хорових творів – пісень-характеристик, пісень-поем. Ним уведено принцип "поліфонізації" в обробку народної пісні, що є новим етапом розвитку цього жанру музичної творчості. Хорове багатоголосся – найцінніше здобуття музичної культури України, зокрема XIX століття. М. Леонтович є основоположником хорового стилю "а capella" в українській музиці, розкривши його як форму і метод художнього поліфонічного мислення [6, с. 9]. Більше ніж півтори сотні обробок народних пісень здійснив за своє життя Леонтович, але не тільки обробками обмежується його творчий діапазон.

Є в нього чотири хорові поеми; хорові твори без супроводу, написані для української православної церкви, серед них два досить великі твори на церковні тексти, це "Літургія Іоанна Златоустого" та "Молебен благодарствен-

ний”; дев’ять херувимських для різних складів хору; аранжировки старовинних церковних псалмів та кантів; колядки та церковні тексти “Прелюдія” для хору без супроводу, а також незакінчена опера “На русалчин Великдень”. Напередодні 100-річчя від дня народження Леонтовича її завершив і оркестрував видатний український композитор М. Скорик у співпраці з літератором Д. Бобирем, який доопрацював лібретто. У 1977 році на сцені Київського театру опери і балету імені Т. Г. Шевченка оперу було поставлено.

В архівах є й деякі інші твори. Це “Колискова пісня” в двох редакціях (солоспів та жіночий хор) для скрипки і фортепіано; твори на вірші Б. Грінченка, серед них “Мамо любя”; уривок із “Гамалії” та “Невольника” на вірші Т. Шевченка; інші композиції, деякі з них незакінчені, але які ще чекають своїх музичних редакторів та виконавців.

Кращі обробки народних пісень Леонтовича є чудовими шедеврами української музики і мають певні риси стилю, який характеризується поглибленням мелодійної основи пісні, перетворення окремих голосів у самостійні елементи форми твору, блискуча гармонічна винахідливість, сміливість, знання вокалу та використання в обробках прийомів вокальної інструментовки, темброва палітра, яку вмilo використовував майстер для розкриття образу, глибоке знання й дотримання характеру й змісту пісні справили значний вплив на композиторів, які займалися й займаються обробками народних пісень. Це відобразилося у творах М. Вериківського, П. Козицького, Б. Лятошинського, сучасних композиторів А. Коломійця, Л. Дичко, О. Яковчука та інших авторів.

Педагогічне надбання М. Леонтовича розкриває більш ніж двадцятилітній досвід учителювання в школах Поділля, Донбасу, викладання в навчальних закладах Києва, у музично-драматичному інституті імені М. Лисенка та Народній Консерваторії, на різних курсах, зокрема на курсах дошкільного виховання, що дозволило зробити йому деякі узагальнення й систематизувати цей досвід у методичних працях та статтях. Цей неоціненний матеріал, а також і твори для дітей тільки зараз починають займати належне місце в національній педагогіці.

До педагогічної спадщини видатного композитора належать понад 50 творів для дитячого хору; такі роботи, як “Практичний курс навчання співу в середніх школах України” (із нотним матеріалом), що був завершений у Києві в 1920 році; “Матеріали до методики співу в початковій школі”, “Практичні вказівки до методики навчання співу в хорах”, “Нотний спів у школі”, “Ритміка. Практичні вправи”, деякі інші роботи. Ці методичні розробки були написані в період з 1918 по 1920 роки, але зберігалися в архіві і побачили світ тільки починаючи з 1977 року. До методичних статей відноситься й надрукована у 1925 році у першому номері журналу “Музика” стаття “Як я організував оркестр у сільській школі” (написана 20 вересня 1919 року). Ці матеріали спрямовують методистів та викладачів музики на практичне використання досвіду М. Д. Леонтовича у музичному національному вихованні та засвідчують значний науково-методичний і педагогічний потенціал видатного музиканта. Також заслуговує на увагу “Пам’ятна книжка” М. Леонтовича (1919 р.), в якій знаходимо важливі для характеристики особистості митця записи про необхідність дослідження народної пісні.

Логіко-порівняльний аналіз педагогічної спадщини М. Д. Леонтовича дозволяє стверджувати, що він відстоював ідею необхідності естетичного виховання всіх учнів та обов’язковості навчання музики і співів у школі незалежно

від музичної обдарованості, залучення учнів до творчості, створення на уроках власних мелодій, поспівок, вправ.

Композитор послідовно дотримувався принципу головної ролі фольклору в музичному вихованні дітей. Цьому в значній мірі допомагало те, що все життя він займався записами народних пісень та їх обробкою, адже тільки для шкільних хорів у нього зроблено більше п'ятидесяти обробок. У цих творах дітям прищеплюється любов до рідного краю, до культури українського народу, тобто те почуття патріотизму, яке так необхідне і в наш час для формування світогляду юних громадян України. Народні мелодії, пісні, вправи, створені на основі народних інтонацій, побутують у всіх роботах майстра.

Так, роботу "Практичний курс навчання співу у середніх школах України" характеризує саме таке використання народних пісень, а ще цій роботі притаманні цілісність форми, чіткість, продуманий зміст. Це своєрідні методичні рекомендації для вчителів, які ведуть уроки музики в початкових класах. "Практичний курс" включає передмову і три розділи: "Слухові вправи", "Спів по нотах", "Нотна грамота" [7].

Перші два розділи містять поради композитора, спрямовані на виховання й розвиток музичних здібностей у дітей, ритмічні вправи та музичний диктант, а також вказівки, як використовувати вчителю той чи інший матеріал, або той чи інший музичний приклад для цих цілей. Третій розділ уміщує дидактичний матеріал із музичної грамоти з 20 тем, окремі правила, які потрібно засвоїти учням у практичному курсі вивчення музичної грамоти, а ще – численні нотні приклади й завдання, основа яких – народні пісні та мелодії.

У розділі "Слухові вправи" Леонтович рекомендує використовувати таку кількість народних пісень, яка б стимулювала музичний розвиток дитини, звертаючи особливу увагу на відповідність як нотного, так і літературного тексту віку дитини. Пропонує він починати з безнотного співу й саме народних мелодій, із подальшим опануванням нотної грамоти. Це рекомендується для того, щоб на початку роботи не відволікати дітей від розвитку слуху зоровими враженнями, як це робиться при одночасному написанні нот і їх проспівуванні. Подаються в цьому розділі і вправи на вивчення інтервалу тритон та його характерне розв'язання. Рекомендує Леонтович і використання камертону в роботі над слуховими вправами.

У розділі "Спів по нотах" є два підрозділи. Це "Ритмічний диктант і ритмічні вправи" та "Мелодійний диктант і мелодійні вправи по нотах". Так, композитор відзначає в першому підрозділі, що ритм у музиці є більш легкий для засвоєння дітьми молодших класів, ніж мелодія і, виходячи з цього, спів по нотах рекомендує починати із запису та вивчення ритміки пісні, а вже потім мелодії. Вчителю обов'язково рекомендується при опануванні ритмічної структури пісні, при записі ритмічного диктанту привчати дітей до тактування.

У другому підрозділі автор рекомендує приступити до запису мелодій та вправ без слів після певних навичок запису ритму пісні, особливо відзначаючи те, щоб звуковий диктант проводився на уроках систематично. Корисно також складати невеликі мелодії самостійно, а потім їх проспівувати та записувати нотами.

Третій розділ "Нотна грамота" найбільший за обсягом. Це програмний дидактичний матеріал для 20 тем із музичної грамоти, а також певні правила, багато нотних ілюстрацій та завдань, в основному на матеріали народних пісень. Головна мета цього розділу – практичне засвоєння учнями курсу музичної гра-

моти. Так, у темі по вивченню написання ноти "ре" використовується для знаходження учнями в нотному прикладі цього звуку пісня "Дударик". На вивчення ноти з крапкою приводиться приклад пісні "Мак", а в темі, де опановуються шістнадцяті ноти, використано як нотний приклад пісню "Пряля". У кожній з 20 тем обов'язково присутні приклади з народнопісенним матеріалом. Та й узагалі основним матеріалом всіх методичних робіт Миколи Леонтовича є народна пісня.

Важливим є те, що композитор був одним із перших, хто запропонував поєднання музики та кольору в естетичному вихованні учнів, вважаючи, що таке поєднання сприятиме більш цілісному опануванню художнього образу твору [3]. За його рекомендаціями на уроках співів у школі слід використовувати сім кольорів райдуги та їх відтінки, розподіляючи на світлі, до яких Леонтович відносив білий, світло-жовтий, світло-червоний та блакитний і темні – темно-жовтий, темно-червоний, синій. На перших уроках, особливо при вивченні гама, він пропонує поєднувати сім звуків звукоряду та сім кольорів, які ніби перебувають в тісному зв'язку. Пізніше композитор рекомендує використовувати ті чи інші зображення або кольори під час виконання чи слухання різних музичних творів.

Важливо підкреслити, що Леонтович уміло використовував також і традиційні досягнення в музичній педагогіці як західноєвропейських, так і вітчизняних авторів. Адже на той час ряд українських композиторів уже мали значні творчі досягнення в галузі музичного виховання дітей. Це й М. Лисенко з його збіркою "Молодощі", у яку ввійшли танці та веснянки, а також обробки народних пісень для дитячих хорів у "Збірці народних пісень"; це й Я. Степовий з його "Пролісками", що включають три розділи пісень для дітей, та 25 піснями для дітей на слова Т. Шевченка; К. Стеценко з його "Шкільним співаником" у трьох частинах та іншими творами для дітей. Принципи, якими користувалися його відомі попередники, використовував у своїй роботі з дітьми й Леонтович. А педагогічні ідеї самого Леонтовича широко застосовували в своїй творчості його наступники Л. Ревуцький (хорові обробки народних пісень), М. Вериківський (твори такого ж типу) і особливо П. Козицький – автор циклу "Волошки" та чудової збірки дитячих п'єс "10 шкільних хорів" [1, с. 24].

Музично-педагогічна спадщина М. Д. Леонтовича знайшла широке застосування в сучасній шкільній педагогічній практиці, у роботі вчителів музики [5]. Його твори, вивчення життєвого шляху увійшли в навчальні програми з музики загальноосвітніх навчальних закладів; обробки народних пісень, оригінальні твори використовуються на уроках музики, як навчальний репертуар та матеріал для слухання, займають чільне місце в репертуарі шкільних хорів, адже вони доступні за змістом, подобаються дітям, добре сприймаються на слух, мають могутній виховний потенціал, а методичні праці не втратили своєї актуальності до сьогоднішнього дня.

Не слід забувати й про те, що музична спадщина посідає значне місце в педагогічній практиці навчальних закладів, які готують учителів музики та хорових диригентів. У спеціальних класах із диригуванням твори Леонтовича вивчаються як на початковому етапі вивчення диригентських схем, так і в подальшій роботі з удосконалення диригентської техніки. Жоден навчальний хор музично-педагогічних факультетів педагогічних інститутів, інститутів культури, консерваторій, середніх спеціальних навчальних закладів не обходиться без вивчення та виконання хорових мініатюр геніального майстра,

адже вони є однією з кращих шкіл із опанування майбутніми спеціалістами прийомів та навичок роботи з хором, вивчення вокально-хорової техніки на практиці.

Твори М. Д. Леонтовича додають до різноманітних навчальних посібників, хрестоматій із техніки хорового диригування, школи хорового співу, шкільних підручників, що засвідчує велике значення спадщини майстра, його авторитет як видатного педагога. Фонозаписи його творів рекомендовано для слухання музики на уроках у школі, при вивченні історії музики у вищих навчальних закладах. На його педагогічних принципах, музичній спадщині виховувалося й виховується не одне покоління вчителів музики та професійних хорових диригентів.

Твори Леонтовича неодноразово видавалися й перевидавалися в Україні та за її межами. Із кожним разом це були або більш повні видання, або окремі композиції, віднайдені в архівах. Його творчістю, її аналізом займалися й займаються музикознавці, композитори, літературознавці, йому присвячують свої твори поети й композитори. Мистецтво Леонтовича піднесло образ українського світу до рівня загальнолюдських взірців, викликаючи захоплення і подив довершеною художністю та неповторним колоритом.

Таким чином, використання педагогічної спадщини М. Д. Леонтовича у національному вихованні підрастаючої особистості дозволяє вчителю пробуджувати в учнів прагнення безпосередньо брати участь у мистецькій національній творчості, веде до розвитку почуття краси, розуміння форм і гармонії, відчуття барв, ритму народної музики. Естетичне почуття є насамперед почуттям духовним і оскільки народне мистецтво завжди має великий вплив на формування національної культури підрастаючого покоління.

Подальшого вивчення потребують питання ролі народного хорового мистецтва як чинника духовного розвитку школяра, зростання впливу народної основи у формуванні художньої культури учня, використання можливостей народного мистецтва, художньо-творчої діяльності для самовиховання, саморозвитку і самореалізації творчих здібностей особистості дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Гордійчук М. М.* Микола Леонтович / *Микола Максимович Гордійчук*. – Київ : "Радянська Україна", 1960. – 36 с.
2. *Завальнюк А. Ф.* Микола Леонтович. Листи, документи, духовні твори. До 130-ї річниці від дня народження / *А. Ф. Завальнюк*. – Вінниця : "Нова книга", 2007. – 272 с.
3. *Іванова Л.* Педагогічні ідеї М. Леонтовича / *Людмила Іванова* // *Музика в школі*. – К., 1982. – Вип. 8. – С. 58-61.
4. *Історія української культури* / за ред. І. Крип'якевич. – К. : Либідь, 2004. – 656 с.
5. *Кріль Н. С.* Методика музичного виховання школярів Миколи Леонтовича та сучасна вітчизняна педагогіка / *Н. С. Кріль* // *Педагогічна думка*. – 2009. – № 4. – С. 65-68.
6. *Леонтович М. Д.* Збірка статей та матеріалів / *М. Д. Леонтович* / упор. та ред. В. Д. Довженко. – Київ : АН УРСР, 1947. – 103 с.
7. *Леонтович М. Д.* Практичний курс навчання співу у середніх школах України / *М. Д. Леонтович* / упор. Л. О. Іванова. – Київ : "Музична Україна", 1989. – 134 с.

АЛЛА ХОМЕНКО

НАЦИОНАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ ЛИЧНОСТИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ Н. Д. ЛЕОНТОВИЧА

Проаналізована проблема національного виховання особистості в педагогічному насліди Н. Д. Леонтовича, обоснована необхідність відродження ціннос-

но-содержательного духовного потенциала национального музыкального искусства в современной творческой художественной деятельности ученика. Раскрыта сущность и пути использования педагогического наследия Н. Д. Леонтовича в контексте современного эстетического воспитания в общеобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: Н. Д. Леонтович, национальное воспитание, личность, учитель, ученик, художественная творческая деятельность.

ALLA KHOMENKO

NATIONAL UPBRINGING OF PERSONALITY IN PEDAGOGICAL HERITAGE OF MYKOLA LEONTOVYCH

Activation of a culture process in Ukraine and strategy of revival of national culture dictate the need for an urgent solution of complex of problems related to learning and creation the spiritual heritage of the nation by younger generation, including national musical choral art. Education and upbringing are the most important components of certain ethnical groups' culture and they have their national ways of development. Using sources of national upbringing, such as unique works of folk music, for forming a national identity of the child, facilitates the process of revival and development of national cultural traditions, creating a long-term national strategy for upbringing, finding ways and approaches to overcome the spiritual crisis of modern society. In this context study, preservation and dissemination of pedagogical heritage of outstanding local educators, whose creativity and pedagogical activities are based on folk art, is invaluable.

Mykola Leontovich (1877-1921) is a unique figure in the world and Ukrainian culture of the early 20th century, one of the founders of the Ukrainian national school of composition, prominent world-famous master of choral miniatures, musical director and public figure, a gifted teacher.

In the history of world music M. Leontovich entered as the creator of the choral miniature masterpiece "Shchedryk". The peculiarity of the creative method of the teacher is opening inner content of lyrics in music and development of the plot and images of the song. It is extremely important for children's perception, understanding and playing folk songs, which affects the feelings and the will of the child, his/her mind and allows you to create an aesthetic consciousness based on a variety of aesthetic experiences. In this context, the choral art system represents mental values of the people and is a factor in spiritual development of the child.

Pedagogical heritage of M. Leontovich shows his great experience (almost 20 years) of teaching in Ukrainian schools. It let him to organize his experience in teaching works and articles. There are more than 50 works for the children choir in the heritage of the famous compose; "Practical course of teaching singing in secondary schools of Ukraine" (with Music Notation material); "Materials to singing technique in primary school", "Practical notes to methods of teaching singing in the choir", "Musical singing in school", "Rythmics. Practical exercises", "How I organised on Orchestra in rural school" etc.

M. Leontovich had the idea of compulsory aesthetic education and teaching music in school regardless of pupils' musical talent. It was important for him to engage them in creative work, teach how to create their own melodies, short songs, exercises in the classroom. The teacher consistently adhered to the principle of the main role of folklore in the music education of children. The important thing is that he was one of the first who offered a combination of music and colour in the aesthetic education of students, believing that would help for better learning of art. Using of Leotovych pedagogical heritage in national upbringing of child's personality allows the teacher to awaken students' desire to participate directly in the practical artistic creative activity. It leads to the development of a sense of beauty, harmony and understanding of shapes and rhythm of folk music.

Keywords: M. Leontovich, national upbringing, personality, teacher, student, art creativity.

Одержано 12.05.2014, рекомендовано до друку 20.05.2014.